

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Mirośław Wyrzykowski
Ireneusz Cezary Kamiński
Hanna Machińska
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Warszawa, dnia 26 czerwca 2024 r.

246/2024/PIP/ZG

**Szanowny Pan
Tomasz Siemoniak
Minister Spraw Wewnętrznych
i Administracji**
ul. Stefana Batorego 5
02-591 Warszawa

Helsińska Fundacja Praw Człowieka¹ jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest ochrona praw człowieka. Zagadnienia związane z brutalnością funkcjonariuszy Policji stanowią przedmiot zainteresowania Fundacji od początków jej działalności. Fundacja interweniuje w sprawach śmierci w związku z interwencjami Policji, bierze udział w postępowaniach na poziomie krajowym i międzynarodowym, jak również na bieżąco analizuje dane odnoszące się do przemocy policjantów, w szczególności w kontekście potencjalnych naruszeń prawa do życia i zakazu tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania.

Mając na uwadze powyższe i przekazane przez Pana Ministra Marcina Kierwińskiego informacje o planowanym audycie w związku z przypadkami śmierci w trakcie interwencji², jak również deklarowaną gotowość do wysłuchania rekomendacji w zakresie funkcjonowania Policji³, pragniemy zwrócić szczególną uwagę Pana Ministra na problemy dostrzeżone przez Helsińską Fundację Praw Człowieka na przestrzeni ostatnich kilku lat.

¹ Dalej również jako: **HFPC, Fundacja**.

² „Z całą pewnością przypadki śmierci w komisariatach będą przedmiotem dokładnego audytu. Audyt w resorcie rozpocznie się w przyszłym tygodniu” – za: K. Jaroch, *Szef MSWiA: Będzie audyt przypadków śmierci po interwencji Policji*, Gazeta Wyborcza Warszawa 15.12.2023 r., <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,30511434,nowy-minister-mswia-audyt-w-sprawie-przypadkow-smierci-po-interwencjach.html> [dostęp: 9.01.2024 r.].

³ Zob. np. wypowiedź sekretarza stanu w MSWiA Czesława Mrocza „Jesteśmy, najkrócej mówiąc, zdeterminowani, by, tak jak powiedziałem, odbudować wiarygodność, i z całą pewnością jesteśmy otwarci na wszystkie płynące z różnych źródeł sugestie dotyczące poprawy funkcjonowania czy działania Policji” – za: zapis stenograficzny posiedzenia senackiej Komisji Praw Człowieka i Praworządności (8.) z dnia 9.04.2024 r., https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatkomisjeposiedzenia/10480/stenogram/008pcp_2_egz.pdf [dostęp: 7.05.2024 r.].

STRESZCZENIE

- 1) Zagadnienie brutalności Policji i przypadki śmierci w trakcie interwencji stanowią problem o charakterze długotrwałym i systemowym; wskazują na to doświadczenia Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka wynikające zarówno z jej pracach badawczych, jak i udziału w konkretnych sprawach. Fundacja bada powszechność zjawiska przemocy Policji, przede wszystkim występując w sprawach dotyczących śmierci w trakcie interwencji Policji lub bezpośrednio po niej. W niniejszym piśmie opisane zostały również poszczególne przypadki, które obrazują różne aspekty problematyki przemocy Policji oraz śmierci w trakcie interwencji Policji. Fundacja odniosła się również do niewykorzystywania potencjału kamer nasobnych.
- 2) W opisanych sprawach i innych – monitorowanych przez Fundację, dostrzegliśmy dość częste posługiwanie się sugestiami dotyczącymi związków osób, które zmarły w trakcie lub w następstwie interwencji, z używaniem przez nie substancji psychoaktywnych lub występowaniem u nich zaburzeń psychicznych. Osoby pod wpływem substancji psychoaktywnych i osoby w kryzysie psychicznym stanowią grupę wymagającą szczególnego traktowania, jako szczególnie narażone na naruszenia ich praw i wykazujące zwiększoną wrażliwość na negatywne skutki użycia siły. Braki w szkoleniu funkcjonariuszy Policji w tym zakresie dostrzegła Najwyższa Izba Kontroli.
- 3) Również międzynarodowe organy zajmujące się prewencją tortur podejmowały się badania sytuacji w Polsce w tym zakresie. Komitet Przeciwko Torturom krytycznie ocenił brak pełnej kryminalizacji tortur, możliwość wykorzystywania dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa, niezapewnienie w praktyce podstawowych gwarancji mających zapobiegać torturom i innym formom maltretowania i nadużywanie siły przez policjantów. Komitet zwrócił również uwagę na bezkarność funkcjonariuszy odpowiedzialnych za przekraczanie uprawnień i trudności w dochodzeniu sprawiedliwości na poziomie krajowym. Podkomitet ds. Zapobiegania Torturom wskazywał na doniesienia o brutalności policjantów i konieczność adekwatnej reakcji w tym zakresie. Zarekomendował również obowiązkowe nagrywanie obrazu i dźwięku podczas przesłuchań oraz używanie kamer nasobnych. Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom i innemu nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu odbył wizytację w Polsce w trybie *ad hoc*, której głównym celem było zbadanie warunków w policyjnych miejscach pozbawienia wolności i traktowania osób zatrzymanych. Podsumowując obserwacje CPT wskazało, że „osoby zatrzymane przez Policję w Polsce nadal narażone są na złe traktowanie, w szczególności w momencie zatrzymania”, a nieprzestrzeganie standardów w tym zakresie uznało za problem stały i systemowy. Obszerną krytykę systemu szkolenia i monitorowania posługiwanie się przez policjantów środkami przymusu bezpośredniego sformułowała także krajowa Najwyższa Izba Kontroli.
- 4) W przeszłości były już podejmowane działania w celu podniesienia poziomu przestrzegania standardów przez funkcjonariuszy Policji w zakresie

posługiwanie się przez nich środkami przymusu bezpośredniego – w 2015 r. MSW zleciło przygotowanie badania na ten temat, analizującego postawy policjantów wobec problemów napotykanych podczas interwencji. Aż 8% ankietowanych funkcjonariuszy wskazało, że uczestniczyło w interwencji lub było bezpośrednim świadkiem śmierci człowieka, wobec którego podejmowane były czynności służbowe. Kolejnych 13% – spowodowania poważnego uszkodzenia ciała lub poważnego uszczerbku na zdrowiu takiej osoby. W tym samym okresie funkcjonował zespół ds. optymalizacji procedur szkoleniowych wobec osób pod wpływem substancji psychoaktywnych lub osób z zaburzeniami, który prowadził analizę kilkunastu przypadków śmierci w trakcie i w następstwie interwencji Policji. Pomimo opracowania wniosków, wyniki jego pracy nie zostały upublicznione.

I. PRZYPADKI ŚMIERCI PODCZAS INTERWENCJI POLICJI – PERSPEKTYWA HELSIŃSKIEJ FUNDACJI PRAW CZŁOWIEKA

A. Nadużywanie siły przez funkcjonariuszy Policji i przypadki śmierci w trakcie interwencji: case studies

W ramach Programu Interwencji Prawnej Fundacja wielokrotnie podejmowała interwencje w sprawach dotyczących brutalności funkcjonariuszy Policji, dostrzegając potencjalne naruszenie praw podstawowych, w szczególności prawa do życia i zakazu tortur. W niektórych przypadkach HFPC wysłała pisma do właściwego prokuratora i komendanta wojewódzkiego Policji z zapytaniem o wstępne ustalenia, wskazując również na właściwe przepisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁴ i orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁵, w części przypadków kierowane są opinie *amicus curiae* do sądów lub ETPC lub zapewniana jest reprezentacja *pro bono* pokrzywdzonym; w szczególnych przypadkach HFPC przystępuje do postępowania w charakterze organizacji społecznej. W ramach niniejszego pisma w szczególności chcielibyśmy zwrócić uwagę na sprawy znajdujące się aktualnie w toku (na różnym etapie postępowania). Należy bowiem podkreślić, że istotną częścią prawa do życia i wolności od tortur jest nie tylko zakaz bezprawnego pozbawiania życia i znęcania się, ale również obowiązki pozytywne państwa, w szczególności obowiązek wyjaśnienia każdego przypadku, z którym dojdź mogło do takiego naruszenia.

Najgłośniejszą tego typu sprawą jest śmierć **Igora Stachowiaka**, do której doszło w maju 2016 r. w komisariacie Wrocław Stare Miasto. Postępowanie sądowe ruszyło w 2018 r., dwa lata po śmierci mężczyzny i rok po jej nagłośnieniu przez media. W postępowaniu udział zgłosiła HFPC. Rok później wszyscy funkcjonariusze zostali skazani na kary pozbawienia wolności w wymiarze od dwóch lat do dwóch lat i sześciu miesięcy. Wyrok ten został utrzymany w mocy przez sąd II instancji. Co ważne, funkcjonariuszom nie przedstawiono zarzutu związanego ze śmiercią Igora Stachowiaka – sądy jako przyczynę zgonu uznawały niewydolność krążeniowo-oddechową w przebiegu arytmii, wywołaną przez środki odurzające. Kasację od

⁴ Dalej również jako: **EKPC, Konwencja**.

⁵ Dalej również jako: **ETPC, Trybunał**.

prawomocnego orzeczenia Sądu Okręgowego we Wrocławiu wywiódł z tego powodu Rzecznik Praw Obywatelskich, który podkreślił, że:

Sąd nie wziął przy tym pod uwagę innych opinii naukowców, jak również zeznań świadków, które wykluczały, by Igor Stachowiak był w czasie zatrzymania w stanie wyjątkowego pobudzenia. Także na podstawie ilości stwierdzonych u niego substancji nie można wnioskować, czy był on pod wpływem środków odurzających, czy też nie. Dlaczego więc uznawać, że z tego powodu umarł?⁶

Siedem lat po zdarzeniu w komisariacie sprawa znalazła się na wokandzie Sądu Najwyższego. W swoim stanowisku HFPC podkreślała, że sąd powinien skupić się na trzech zagadnieniach: 1) czy zachowanie funkcjonariuszy naruszyło prawo do życia, 2) czy zachowanie funkcjonariuszy nosiło znamiona tortur i 3) czy we właściwy sposób użyto środków przymusu bezpośredniego – paralizatora. Niestety, w sprawie Igora Stachowiaka sądy skupiły się na odpowiedzi jedynie na ostatnie z tych pytań, wskutek czego funkcjonariusze ponieśli odpowiedzialność jedynie za znęcanie się nad zatrzymanym w toalecie w komisariacie i rażenie go tam paralizatorem, ale już nie za spowodowanie jego śmierci i nadużywanie wobec niego siły, poza tym pomieszczeniem⁷. W 2022 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka zakomunikował skargi rodziców zmarłego⁸. Skarżący zarzucili, opierając się na art. 2 i 3 EKPC, że ich syn zmarł w komisariacie w wyniku użycia nadmiernej siły przez funkcjonariuszy Policji, stanowiącego poniżające traktowanie i tortury. Zarzucili również, że wskutek rozdzielania śledztwa w sprawie śmierci i znęcania się, zagadnienia te nie zostały w pełni i skutecznie zbadane, a samo postępowanie nie było efektywne, rzetelne i sprawne. Tym samym w razie stwierdzenia przez Trybunał naruszenia otwarta pozostanie kwestia wznowienia postępowania.

Inną głośną sprawą był przypadek śmierci **Adama Czerniejewskiego**, zastrzelonego przez policjanta⁹. Funkcjonariusz, Sławomir L., oddał strzał do uciekającego, nieuzbrojonego 21-lątka w listopadzie 2019 r. w Koninie. W pierwszych doniesieniach medialnych po zdarzeniu wskazywano, że na miejscu zdarzenia zabezpieczono nożyczki i torebkę z białym proszkiem. Postępowanie przygotowawcze

⁶ *Sąd Najwyższy odroczył rozprawę w sprawie Igora Stachowiaka*, Biuletyn Informacji Publicznej Rzecznika Praw Obywatelskich, 19.02.2021, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/sprawa-igora-stachowiaka-kasacja-rpo-od-wyroku-na-policjantow> [dostęp: 2.02.2024 r.].

⁷ Szerzej o sprawie – zob. *Sąd Najwyższy utrzymał w mocy wyrok skazujący byłych policjantów za znęcanie się nad Igorem Stachowiakiem*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 24.08.2023 r., <https://hfhr.pl/aktualnosci/sad-najwyzszy-utrzymal-wyrok-ws-stachowiaka> [dostęp: 2.02.2024 r.].

⁸ *Maciej Stachowiak przeciwko Polsce*, skarga nr 51350/20; *Anna Cieślińska-Stachowiak przeciwko Polsce*, skarga nr 52537/20.

⁹ Helsińska Fundacja Praw Człowieka złożyła opinię przyjaciela sądu w tej sprawie, a rodzinę zmarłego reprezentuje na prośbę HFPC na zasadach *pro bono* adw. Zbigniew Krüger. Zob. *AKTUALIZACJA: Ruszyło postępowanie sądowe w sprawie śmiertelnego postrzelenia w Koninie, policjant skazany*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 3.11.2023 r., <https://hfhr.pl/aktualnosci/postepowanie-sadowe-w-sprawie-smiertelnego-postrzelenia-przez-policjanta-w-koninie-> [dostęp: 7.02.2024 r.].

trwało w tej sprawie dwa i pół roku, ostatecznie prokuratura zdecydowała się na wniesienie aktu oskarżenia, a funkcjonariuszowi zarzucono nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 155 k.k.). Choć Sławomir L. sięgnął po broń pomimo niewystąpienia przesłanek wskazanych w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, w akcie oskarżenia nie znalazł się zarzut przekroczenia uprawnień (art. 231 k.k.). W toku postępowania przygotowawczego sporządzonych zostało kilka opinii biegłych z Poznania, Łodzi i Krakowa – które miały wskazać, czy policjant oddał strzał w plecy czy w klatkę piersiową uciekającego. Akt oskarżenia w sprawie trafił pierwotnie do Sądu Rejonowego w Koninie, a następnie, po wyłączeniu się sędziów tego sądu – do Sądu Rejonowego w Kaliszu, który z kolei zwrócił się do Sądu Apelacyjnego w Łodzi, by sprawa trafiła do Sądu Okręgowego w Kaliszu jako sądu I instancji. W ocenie Sądu Apelacyjnego w Łodzi poszlakowy charakter sprawy i sprzeczność opinii biegłych powodowała, że nie jest możliwe wykluczenie zarzutu zabójstwa z zamiarem ewentualnym¹⁰. Sąd I instancji nie poszedł jednak tak daleko i skazał Sławomira L. za nieumyślne spowodowanie śmierci i przekroczenie uprawnień na karę 3 lat pozbawienia wolności i orzekł wobec niego zakaz pełnienia służby w Policji na okres 6 lat. Wyrok jest nieprawomocny.

Warto przy tym odnotować, że od wyroku SSO Małgorzata Zimorska złożyła zdanie odrębne, w którym wskazała, że:

Sąd orzekający nie zgromadził pełnego materiału dowodowego, co doprowadziło do przyjęcia, że strzał, który oddał oskarżony w kierunku pokrzywdzonego był przypadkowy i doszło do niego podczas próby uchwycenia pokrzywdzonego za dolną część kurtki przy użyciu obu rąk oskarżonego, w tym ręki trzymającej broń. Ustalenie tej okoliczności nie znajduje potwierdzenia w żadnym przeprowadzonym w sprawie dowodzie i opiera się jedynie na hipotezie (...).

Nie ma bowiem obecnie podstaw do ustalenia, że strzał nastąpił w wyniku niezamierzonego, niekontrolowanego nacisku na język spustowy pistoletu, co eliminowałoby odpowiedzialność za strzał z winy umyślnej. (...) Dopiero po przeprowadzeniu opinii z dziedziny balistyki możliwe jest dokonanie prawidłowego ustalenia stanu faktycznego i ustalenie, czy zachowanie oskarżonego miało postać nieumyślnego spowodowania śmierci z art. 155 k.k., jak przyjęto to w wyroku i uzasadnieniu do tego wyroku, czy też było zachowaniem umyślnym, wyczerpującym znamiona zbrodni z art. 148 § 1 k.k. przy przyjęciu działania z zamiarem ewentualnym.

Inny charakter ma sprawa policjantów z **Posterunku Policji w Piątku**, objętych aktem oskarżenia w postępowaniu toczącym się przed Sądem Okręgowym w Łodzi¹¹. Śledztwo rozpoczęło się po znalezieniu w lesie zwłok 30-letniego mężczyzny,

¹⁰ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 1.03.2023 r., II AKO 16/23.

¹¹ Sygn. akt IV K 142/22. Helsińska Fundacja Praw Człowieka złożyła opinię przyjaciela sądu w tej sprawie. Zob. „Należało mu się”? Policjanci mieli wywozić ludzi do lasu i stosować wobec nich

wobec którego dzień wcześniej podejmowana była interwencja Policji. Z zebranych przez prokuraturę dowodów wynikało, że interweniujący wobec niego policjant stosował wobec przemoc fizyczną i kopał go w okolicę tułowia – „co doprowadziło do ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci złamania żeber, pęknięcia śledziony i krwiaka jamy otrzewnej, których następstwem była śmierć” – i pozostawił w lesie¹². W toku postępowania na jaw wyszło, że zdarzenie to nie miało charakteru jednostkowego, a wpisywało się w szerszy kontekst pozaprawnego i samowolnego „wymierzania sprawiedliwości” przez funkcjonariuszy. Prokuratura informowała, że w akcie oskarżenia uwzględniono 19 zdarzeń, w tym 11 łączących się z bezprawnym pozbawieniem wolności. Z doniesień medialnych odnoszących się do postępowania przed sądem wynika, że przemoc stosowana przez funkcjonariuszy Policji polegać miała m.in. na przykuwaniu kajdankami do kaloryfera na komisariacie, biciu po twarzy i tułowiu, w tym po obezwładnieniu, kopaniu czy biciu pałką służbową¹³. Prokuratura wskazała ponadto, że przedmiotowe interwencje „bądź nie były dokumentowane, bądź też w dokumentacji nie wskazywano żadnych nieprawidłowości”. Ostatecznie w akcie oskarżenia wobec jednego z policjantów sformułowano zarzuty popełnienia czynów na szkodę 20 osób, towarzysząca mu podczas interwencji ówczesna policjantka oskarżona została o 2 czyny. Każdy z nich wyczerpuje znamiona kilku przepisów. Aktem oskarżenia objęci zostali także czterej inni byli funkcjonariusze Komisariatu Policji w Piątku, w tym ówczesny Komendant. Adekwatnie do ustaleń zarzucono im popełnienie przestępstw na szkodę od 2 do 5 osób. Przytoczono w nim również zeznania świadków, z których wynika, że w Piątku istniała praktyka wywożenia przez funkcjonariuszy Policji mieszkańców do lasu lub w inne miejsca odległe od miejsca zamieszkania¹⁴. Powodem interwencji połączonych z wywiezieniem lub stosowaniem przemocy wobec zatrzymanych miały być niejednokrotnie drobne przewinienia, w szczególności picie alkoholu w miejscu publicznym. W policyjnej dokumentacji interwencje takie miały być odnotowywane w sposób niepełny lub niezgodny z rzeczywistością lub nie były odnotowywane wcale. Świadczenie wskazywać mieli również na inne naruszenia – bicie pięściami i pałką służbową, kopanie, poniżanie

przemoc. Po jednej z takich „interwencji” zmarł mężczyzna, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 5.12.2023 r., <https://hfhr.pl/aktualnosci/przemoc-policji-w-piatku> [dostęp: 7.02.2024 r.].

¹² *Akt oskarżenia w śledztwie dotyczącym śmierci 30-latka z Piątku*, Prokuratura Okręgowa w Łodzi 23.06.2022 r., <https://www.gov.pl/web/po-lodz/akt-oskarzenia-w-sledztwie-dotyczacym-smierci-30-latka-z-piatku> [dostęp: 5.02.2024 r.].

¹³ W. Pierzchała, *Proces policjantów z Piątku w sądzie w Łodzi. Prokuratura zarzuca im pobicia. Jedna ofiara zmarła. Zeznania pobitego przez policjanta*, Łęczyca Nasze Miasto 12.06.2023 r., <https://leczyca.naszemiasto.pl/proces-policjantow-z-piatku-w-sadzie-w-lodzi-prokuratura/ar/c1-9356337> [dostęp: 20.11.2023 r.]; W. Pierzchała, *Proces policjantów z Piątku: śmierć po interwencji policji. Policjanci bili pięściami i pałkami, wywozili ofiary*, Dziennik Łódzki 19.11.2022 r., <https://dzienniklodzki.pl/proces-policjantow-z-piatku-smierc-po-interwencji-policji-policjanci-bili-piesciami-i-palkami-wywozili-ofiary/ar/c1-17055075> [dostęp: 20.11.2023 r.].

¹⁴ Akt oskarżenia z dnia 17.06.2022 r., sygn. akt PO I Ds.29.2021, złożony przez Prokuraturę Okręgową w Łodzi, s. 47. Fundacja dysponuje jedynie fragmentami aktu oskarżenia, stąd opis niniejszej sprawy bazuje częściowo również na doniesieniach medialnych i komunikacie Prokuratury.

zatrzymanych poprzez znieważanie ich obelżywymi słowami, zmuszanie do stania twarzą do ściany z podniesionymi rękami i bicie pałką po udach, wymuszanie przyjmowania mandatów biciem i nielegalnym pozbawieniem wolności. Zwrócono również uwagę na powszechną świadomość naruszeń i panujące na posterunku przyzwolenie na przemoc – wielokrotnie świadkami brutalnych interwencji i wywózek byli inni policjanci, w tym kierownik posterunku. W jednym przypadku, gdy przemoc funkcjonariuszy została nagrana i osoba nagrywająca poinformowała kierownika posterunku o przebiegu interwencji przesyłając jednocześnie nagranie, usłyszeć miała w odpowiedzi, że pokrzywdzonemu „najzwyczajniej się należało”¹⁵. Na marginesie odnotować warto, że policjant, któremu przedstawiono najpoważniejsze zarzuty, był wcześniej oskarżony o przekroczenie uprawnień, groźby karalne i znieważenie, których to przestępstw miał dopuścić się w toku pełnienia obowiązków służbowych. Postępowanie to zostało jednak warunkowo umorzone.

Znaczna część spraw, w związku z którymi działania podejmowała Fundacja, odnosiła się do przypadków osób znajdujących się pod wpływem alkoholu, narkotyków lub innych substancji psychoaktywnych, jak również osób znajdujących się w kryzysie psychicznym – osób niekontrolujących swojego zachowania lub kontrolujących je w sposób ograniczony, szczególnie narażonych w razie interakcji z funkcjonariuszami Policji. Dla przykładu, w 2021 r. Fundacja podejmowała działania w sprawie dziesięciu przypadków śmierci w trakcie lub w bezpośrednim następstwie policyjnej interwencji, wśród których znalazły się m.in.:

- 1) sprawa **Lukasza Łągiewki**: Policję wezwał ojciec, który obawiał się, że syn może popełnić samobójstwo. Jak wynika z mediów, jeden z policjantów przed wyłamaniem zamku miał uderzać w drzwi krzycząc „otwierać policja”, wyciągnąć pałkę teleskopową i gaz. Po siłowym otwarciu drzwi policjanci psikali gazem przez szparę w drzwiach, a po wejściu mieli powalić i obezwładnić pana Łągiewkę, dociskając go do ziemi i przyduszając. Mężczyzna zmarł kilka godzin później w szpitalu. Prokuratura wszczęła śledztwo, zostało ono umorzone dwa lata później. Sąd uwzględnił jednak zażalenie pełnomocnika rodziny zmarłego i nakazał dalsze prowadzenie śledztwa, które – jak wynika z dostępnych informacji – jest w toku;
- 2) sprawa **Rafała Lorka**, zmarłego podczas interwencji w Kowalach: Policja poinformowała, że przy mężczyźnie znaleziono śladowe ilości amfetaminy. Rafał Lorek miał być poszukiwany do odbycia kary pozbawienia wolności, a jego była partnerka zgłosiła zawiadomienie dotyczące nękania. Jak wynika z informacji mediów, na sklepowym parkingu podeszło do niego dwóch nieumundurowanych funkcjonariuszy, którzy obezwładnili go i przewrócili na ziemię, do której dociskali go kolanami – również, gdy krzyczał, że jest duszony;
- 3) sprawa 25-latką z Mirowa Nowego: z przytoczonego w materiałach prasowych zgłoszenia wynikało, że mężczyzna był pobudzony i miał omamy; przybyli na miejsce funkcjonariusze obezwładnili go przy pomocy paralizatora i założyli mu kajdanki. Mimo to był on nadal pobudzony, a po

¹⁵

Tamże, s. 63.

kilkunastu minutach zaczął tracić przytomność. Pomimo reanimacji, mężczyzna zmarł;

- 4) sprawa **Dmytra Nikiforenki**: 25-latek znajdujący się pod wpływem alkoholu został zatrzymany przez funkcjonariuszy i doprowadzony do izby wytrzeźwień. W toku prowadzonej interwencji używano wobec niego siły fizycznej, gazu pieprzowego i kajdanek, a podczas pobytu w izbie wytrzeźwień przytrzymywano go i unieruchomiono przy pomocy pasów. Mężczyzna był również bity (w akcie oskarżenia prokuratura wskazuje m.in. na uderzenie otwartą dłonią, uderzenie pałką typu tonfa, uderzenie pięścią w okolice głowy), a jego ciało było dociskane do materaca – wskutek czego, jak wskazano w akcie oskarżenia, doszło do uduszenia gwałtownego zatrzymanego i jego śmierci. Postępowanie sądowe aktualnie jest w toku; oskarżonych jest czworo policjantów i pięcioro pracowników Wrocławskiego Ośrodka Pomocy Osobom Nietrzeźwym. Helsińska Fundacja Praw Człowieka złożyła w tej sprawie opinię przyjaciela sądu i zapewniła rodzinie zmarłego pełnomocnika na zasadach *pro bono*¹⁶. Nieprawomocny wyrok wydał Sąd Okręgowy we Wrocławiu, skazujący m.in. dwóch funkcjonariuszy na karę 5 lat pozbawienia wolności za nieumyślne spowodowanie śmierci Dmytra Nikiforenki. W uzasadnieniu ustnym sędzia wprost nazwał zachowanie funkcjonariuszy torturami;
- 5) sprawa **Tomasza Osińskiego**: Policję wezwała matka 30-latka, zaniepokojona jego stanem (prawdopodobnie po zażyciu dopalaczy). Funkcjonariusze mieli założyć panu Osińskiemu kajdanki i przyciskać jego klatkę piersiową i twarz do łóżka, klęczeć na jego nogach i plecach. Gdy po kilkudziesięciu minutach przyjechali ratownicy, z mężczyzną miało już nie być kontaktu i pomimo reanimacji nie udało się przywrócić funkcji życiowych. Fundacja zwróciła się z prośbą o odniesienie się do sprawy do Komendanta Wojewódzkiego Policji w Poznaniu. Z jego odpowiedzi wynika, że czynności wyjaśniające pozwoliły na przyjęcie, że użycie środków przymusu bezpośredniego było zgodne z przepisami i uzasadnione;
- 6) sprawa **Bartosza Sokołowskiego**: jak wynika z ustaleń mediów, na numer alarmowy zadzwoniła matka 34-latka, by został on zabrany do szpitala, gdzie mógłby uzyskać pomoc. W toku obezwładniania mężczyzny funkcjonariusze Policji klęczeli na jego nogach, plecach i szyi. Pan Sokołowski zmarł jeszcze przed przyjazdem do szpitala. Postępowanie zostało umorzone, postanowienie jest prawomocne¹⁷.

¹⁶ Rodzinę zmarłego reprezentuje na prośbę HFPC adw. Krzysztof Budnik. Zob. *AKTUALIZACJA: Ruszył proces w sprawie śmierci Dmytra Nikiforenki we wrocławskiej izbie wytrzeźwień*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 2.06.2023 r., <https://hfhr.pl/aktualnosci/ruszył-proces-w-sprawie-smierci-dmytra-nikiforenki-we-wroclawskiej-izbie-wytrzezwien> [dostęp: 7.02.2024 r.].

¹⁷ Zob. *Śmierć 34-letniego Bartosza z Lubina. Sąd o umorzeniu śledztwa dotyczącego policjantów*, TVN 24 7.06.2023 r., <https://tvn24.pl/wroclaw/lubin-smierc-34-letniego->

W opisanych powyżej sprawach i innych, które dostrzegła Fundacja, w komunikacji Policji odnotowywano potencjalny związek z substancjami psychoaktywnymi lub zaburzeniami psychicznymi osoby, która zmarła w trakcie lub w następstwie interwencji – wskazując na torebkę z suszem roślinnym lub białym proszkiem (jak w sprawie Adama Czerniejewskiego) lub podkreślając sam fakt zażycia narkotyków (jak w sprawie Igora Stachowiaka). Warto w związku z tym zwrócić uwagę na dwie okoliczności. Po pierwsze, osoby pod wpływem substancji psychoaktywnych i osoby w kryzysie psychicznym stanowią grupę wymagającą szczególnego traktowania, jako szczególnie narażone na naruszenia ich praw i wykazujące zwiększoną wrażliwość na negatywne skutki użycia siły – co dostrzegane było również przez Policję¹⁸. Braki w szkoleniu funkcjonariuszy Policji w odniesieniu do interwencji podejmowanych wobec takich osób dostrzegła, jak wskazano powyżej, Najwyższa Izba Kontroli. Po drugie, w ocenie Fundacji informowanie w komunikatach medialnych o znajdowaniu się osoby pod wpływem substancji psychoaktywnych (lub co do innego potencjalnego związku z nimi) może prowadzić do jej stygmatyzacji i w odbiorze opinii publicznej niejako obarczać przynajmniej częściowo odpowiedzialnością¹⁹ za dane zdarzenie, pomimo tego, że na gruncie ustaleń faktycznych nie ma jednoznacznych dowodów na istnienie tego rodzaju związku przyczynowo-skutkowego na tym etapie.

[bartosza-po-policyjnej-interwencji-sad-utrzymal-postanowienie-o-umorzeniu-sledztwa-7164708](#) [dostęp: 7.02.2024 r.].

¹⁸ W szczególności zob. J. Gil (red.), *Interwencje wobec osób z zaburzeniami psychicznymi lub niekontrolujących swoich zachowań z innych przyczyn*, Słupsk 2021.

¹⁹ V.E. Kappeler i inni wskazują, że w praktyce policjanci posługują się tzw. technikami neutralizacji, stanowiącymi formę racjonalizacji, usprawiedliwiania i uzasadniania nieprawidłowych działań (zob. V. E. Kappeler, R.D. Sluder, G.P. Alpert, *Forces of Deviance. Understanding Dark Side of Policing*, Long Grove 1998, s. 113-114 [za:] P.M. Stinson sr., *Criminology Explains Police Violence*, Oakland 2020, 101-110). Do technik tych należą m.in. odmawianie statusu ofiary (*denial of victim*), a więc przedstawianie osoby pokrzywdzonej w sposób wiktyimizujący ją i w oczach opinii publicznej usprawiedliwiający nieetyczne zachowanie policjanta. Autorzy wymieniają również odmawianie odpowiedzialności (*denial of responsibility*), a więc ukazywanie stanu faktycznego w sposób zdejmujący odpowiedzialność z funkcjonariuszy, np. poprzez ukazywanie nadużycia siły jako nieuniknionego i niemożliwego do uniknięcia. W przypadku komunikacji na temat spraw, w których pojawiają się substancje psychoaktywne, uwzględnianie informacji na ich temat może prowadzić do dodatkowej wiktyimizacji ofiar nadużycia siły i ich stygmatyzacji jako osób używających narkotyków, jak również zdejmować przynajmniej częściowo odpowiedzialność za skutki użycia siły z funkcjonariuszy i przenosić ją na osoby używające substancji psychoaktywnych lub z zaburzeniami psychicznymi. Egzemplifikacją takiego działania może być np. sprawa śmierci Igora Stachowiaka, w której istotną część narracji budowanej ze strony organów państwowych budowana była w oparciu o informacje nt. zażycia narkotyków przed interwencją przez Stachowiaka. Choć Sąd Okręgowy we Wrocławiu (sygn. akt IV Ka 1241/19), działając jak sąd II instancji ostatecznie wskazał, że „stwierdzone w badaniach toksykologicznych stężenia tramadolu i amfetaminy były zbyt niskie, aby uznać je za przyczynę zgonu”, w mediach często pojawiały się informacje przeciwne – zob. np. P. Szczepaniak, *Telewizja Polska napisała własny scenariusz sprawy Igora Stachowiaka. Zabiły go narkotyki, nie policjanci*, OKO.press 22.05.2017 r., <https://oko.press/telewizja-polska-napisala-scenariusz-sprawy-igora-stachowiaka> [dostęp: 8.02.2024 r.]; J. Harłukowicz, *Ziobro: „To nie paralizator zabił Igora Stachowiaka, tylko narkotyki*, Gazeta Wyborcza Wrocław 24.05.2017 r., <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,21856631,ziobro-to-nie-paralizator-zabil-igora-stachowiaka-tylko-narkotyki.html> [dostęp: 8.02.2024 r.].

Na marginesie zwrócić należy również uwagę na długotrwałość postępowań, czego dobrym przykładem jest przypadek procesu w sprawie pobicia Z.C. przez funkcjonariuszy Policji. W trakcie interwencji, do której doszło w 2008 r., nietrzeźwy mężczyzna był bity (również wówczas, gdy miał na rękach kajdanki), używano wobec niego również wyzwisk; Z.C. był bity również na komisariacie. Postępowanie karne rozpoczęło się od zawiadomienia złożonego w 2008 r., wyrok sądu I instancji zapadł 6 lat później – Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe uznał oskarżonych za winnych przekroczenia uprawnień i wymierzył im karę jednego roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na dwa lata. Następnie jednak Sąd Okręgowy w Gdańsku uchylił wyrok sądu I instancji, a w październiku 2020 r. oskarżeni zostali uniewinnieni; wyrok ten został utrzymany w mocy kilka miesięcy później. Sąd Okręgowy wskazał m.in., że „świadkowie nie mieli przy tym żadnego interesu, aby bezpodstawnie pogarszać sytuację procesową Z. C. – byli dla niego osobami obcymi, niepozostającymi z nim w żadnym konflikcie, a podjęte przez nich czynności miały na celu realizację powierzonych im zadań służbowych, nie zaś osobistych zamierzeń”. Sąd II instancji stwierdził również – za sądem I instancji – że opisy zachowań oskarżonych „pozostawały w sprzeczności ze wskazaniami doświadczenia życiowego. Trudno bowiem przyjmować za prawdopodobne, aby dwoje oskarżonych jawnie kopało pokrzywdzonego, uderzało go i skakało po jego ciele w obecności wielu osób, a osoby te nie reagowały na to”. Poglądu tego nie podzielił jednak Sąd Najwyższy, który uchylił powyższy wyrok dnia 24 marca 2022 r.²⁰ i wskazał, że:

Jest oczywiste, że to przytoczony pogląd pozostaje w rażącej sprzeczności z doświadczeniem życiowym (...) – dowodzą tego powszechnie znane wypadki rażącej brutalności działających jawnie funkcjonariuszy policji związane np. z pacyfikowaniem demonstracji czy interwencjami wobec pojedynczych osób.

Mimo to Sąd Okręgowy ponownie utrzymał w mocy wyrok uniewinniający, a wkrótce potem Sąd Najwyższy oddalił kasację jako oczywiście bezzasadną.

B. Badania Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

(a) Opinia przyjaciela sądu w sprawie *Kryszkiewicz przeciwko Polsce* (skarga nr 17912/21)

W 2022 r. Fundacja złożyła opinię przyjaciela sądu do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do sprawy *Kryszkiewicz przeciwko Polsce*, dotyczącej zatrzymania z 2012 r. oraz postępowania, które go dotyczyło. Jak wynika z komunikacji na stronie Trybunału, J.K. został zatrzymany wraz z dwoma innymi mężczyznami jako podejrzany o kradzież w sklepie jubilerskim. W trakcie przesłuchania na komisariacie był rażony paralizatorem, zaklejono mu usta taśmą i polewano go wodą, był bity, w tym pałką służbową, kopany, obrażany i poniżany, grożono mu, że jego genitalia przytrzaśnięte zostaną szufladą. W toku przesłuchania słyszeć miał krzyki innych zatrzymanych, których traktowano w podobny sposób i pomimo dobrego stanu zdrowia przed zatrzymaniem, w trakcie krótkiego przesłuchania, miał stracić przytomność kilkukrotnie. Następnie przewieziony został do prokuratury, gdzie – podobnie jak inni zatrzymani – przyznał się do winy. Zwolniony za poręczeniem J.K. został zbadany przez lekarza w szpitalu, a odnotowane

²⁰ Wyrok SN z dnia 24.03.2022 r., III KK 505/21.

obrażenia korespondowały z opisem traktowania na komisariacie, który przekazał rodzicom. Tydzień później J.K. popełnił samobójstwo. Postępowanie w sprawie śmierci J.K. zostało umorzone miesiąc po zdarzeniu – jako uzasadnienie wskazano, że śmierć mężczyzny miała charakter samobójczy i brak było dowodów nakłaniania J.K. do targnięcia się na własne życie. Jednocześnie jednak wszczęte zostało również postępowanie w sprawie traktowania J.K. na komisariacie. W 2018 roku, sześć lat po zdarzeniu, funkcjonariusze Policji uznani zostali za winnych wymuszenia wyjaśnień i nadużycia uprawnień (art. 246 k.k. w zw. z art. 231 k.k.), za co wymierzono im kary od roku do roku i dziesięciu miesięcy pozbawienia wolności. Odnosząc się do samobójstwa zatrzymanego, sąd stanął na stanowisku, że bardziej prawdopodobne jest, by było ono skutkiem obawy przed uznaniem za policyjnego informatora, niż wydarzeń na komisariacie. Sąd II instancji w 2020 r. utrzymał wyrok skazujący. Wskazał również, w nawiązaniu do zarzutu formułowanego przez rodziców zmarłego, że zgodnie z obowiązującym stanem prawnym nie ma możliwości uznania traktowania zatrzymanego za tortury²¹.

W ramach opinii złożonej w niniejszej sprawie Fundacja poddała analizie 14 wybranych przypadków śmierci w trakcie interwencji Policji lub w jej następstwie i w policyjnych miejscach pozbawienia wolności²². Fundacja zwróciła się do właściwych prokuratur i komend wojewódzkich Policji z tożsamym zestawem pytań dotyczących spraw, w których wcześniej interweniowała i które dotyczyły zdarzeń z lat 2017-2021²³. We wszystkich sprawach w chwili sporządzenia analizy minął co najmniej rok od zdarzenia. Spośród dziesięciu spraw, których etap był znany, w pięciu prowadzone było postępowanie przygotowawcze, jednak zarzuty były przedstawione tylko w jednej. Cztery kolejne sprawy zostały umorzone (po, odpowiednio, siedmiu miesiącach [dwie sprawy], dziesięciu miesiącach, dwóch latach po zdarzeniu), a zaledwie w jednej skierowano akt oskarżenia do sądu, po dwóch i pół roku postępowania przygotowawczego. Najczęściej przyjmowaną kwalifikacją był art. 155 k.k. (nieumyślne spowodowanie śmierci), często w związku z art. 231 § 1 k.k. (nadużycie uprawnień lub niedopełnienie obowiązku przez funkcjonariusza publicznego). Inne kwalifikacje pojawiały się sporadycznie, w szczególności w jednej sprawie, w której przedstawiono zarzut z art. 189 k.k. (nielegalne pozbawienie wolności) i spowodowanie uszczerbku na zdrowiu skutkującego śmiercią (art. 156 § 3 k.k.). Najczęściej identyfikowaną przyczyną śmierci była niewydolność krążeniowo-oddechowa związana z pobudzeniem psychoruchowym. Odpowiedzi na pytanie

²¹ Zob. *Państwo bez tortur? HFPC składa opinię do ETPC w sprawie torturowanego zatrzymanego*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka 5.10.2022 r., <https://hfhr.pl/aktualnosci/opinia-hfpc-kryszkiewicz-przeciwko-polsce> [dostęp: 9.02.2024 r.].

²² Opinia HFPC z dnia 29.09.2022 r., nr 331/2022/PIP/PKu/ZG, <https://hfhr.pl/upload/2022/10/amicus-kryszkiewicz.pdf> [dostęp: 12.02.2024 r.].

²³ Pisma przesłane zostały do 9 komendantów wojewódzkich i 13 prokuratorów. Nie wpłynęły odpowiedzi dotyczące 5 spraw – w tym zakresie, gdy było to możliwe, informacje na ich temat uzupełniane były w oparciu o doniesienia medialne czy informacja przekazane w toku komisji sejmowej.

odnoszące się do planowania postępowania przygotowawczego, w czterech przypadkach były pozytywne, w dwóch negatywne (choć obowiązek planowania postępowania przygotowawczego w takich sprawach wynika z wytycznych Prokuratora Generalnego²⁴). We wszystkich przypadkach wszczynane były wewnętrzne policyjne czynności wyjaśniające, ale zaledwie w czterech (na dwanaście) sprawach prowadzone były postępowania dyscyplinarne – z czego dwa dotyczyły nadużycia siły w trakcie interwencji, a dwa niedochowania standardów wynikających z wewnętrznych regulacji (dotyczących nagrywania czynności za pomocą kamery nasobnej i niedopełnienia formalności związanych ze śmiercią osoby). Zawieszenie funkcjonariusza w czynnościach służbowych na podstawie przepisów ustawy o Policji miało miejsce zaledwie w dwóch sprawach.

(b) Opinia przyjaciela sądu w sprawie Robert Kuchta i Sebastian Mętel przeciwko Polsce (skarga nr 76813/16)

W 2018 r. w ramach przygotowania opinii przyjaciela sądu do sprawy *Kuchta i Mętel przeciwko Polsce* Helsińska Fundacja Praw Człowieka przeprowadziła badania ankietowe wśród adwokatów z różnych części Polski, odnoszące się do problematyki złego traktowania osób pozbawionych wolności przez funkcjonariuszy Policji²⁵. Wszyscy ankietowani adwokaci wskazali, że w prowadzonych przez nich sprawach karnych klienci zgłaszali problem złego traktowania przez policjantów, mogącego stanowić naruszenie art. 3 EKPC²⁶. W toku badania adwokaci wskazywali, że prowadząc postępowania dotyczące przemocy policji w większości przypadków napotykali trudności dowodowe (80%), spotykali się również z lekceważeniem zarzutów dotyczących złego traktowania (74%) czy brakiem reakcji na nie (63%). Znaczna część wskazywała również na problematyczne podejście sędziów do spraw (61%) czy przewlekłość postępowań (29%)²⁷. Odnosząc się do możliwych działań ukierunkowanych na zwalczanie nadużyć w tym zakresie, 98% ankietowanych zaaprobowało nagrywanie funkcjonariuszy w toku czynności służbowych²⁸, a 94% zapewnienie dostępu do adwokata od pierwszych chwil po zatrzymaniu²⁹.

²⁴ Wytyczne Prokuratora Generalnego PG VI G 021/4/14 z dnia 27.06.2014 r. w sprawie prowadzenia przez prokuratorów postępowań o przestępstwa związane z pozbawieniem życia oraz z niehumanitarnym bądź poniżającym traktowaniem albo karaniem, których sprawcami są funkcjonariusze Policji lub inni funkcjonariusze publiczni, § 5: *Prokurator sporządza plan śledztwa lub plan czynności śledczych, zapewniając dynamikę śledztwa i koncentrację czynności śledczych.*

²⁵ A. Klepczyński, *Złe traktowanie osób podejrzanych i zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji. Raport z badania ankietowego przeprowadzonego wśród adwokatów*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2018, <https://hfhr.pl/upload/2022/01/zle-traktowanie-oso-b-podejrzanych-i-zatrzymanych-przez-funkcjonariuszy-policji.pdf> [dostęp: 2.02.2024 r.].

²⁶ Tamże, s. 7.

²⁷ Tamże, s. 8.

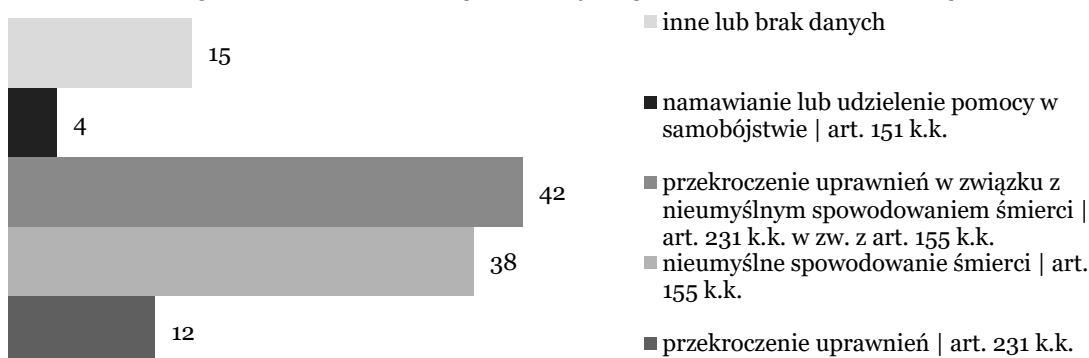
²⁸ Tamże, s. 12.

²⁹ Tamże, s. 14.

C. Dane uzyskane w trybie dostępu do informacji publicznej

W celu uzyskania jak najbardziej szczegółowych danych na temat przypadków śmierci w trakcie interwencji policyjnych i w policyjnych miejscach pozbawienia wolności Helsińska Fundacja Praw Człowieka zwróciła się m.in. do Rzecznika Praw Obywatelskich ³⁰, dysponującego danymi pochodzącymi z tzw. informacji pozaskargowych. Dane posiadane przez RPO są o tyle wartościowe, że wnioski o podobne informacje skierowane do Prokuratury Krajowej i Komendanta Głównego Policji nie doprowadziły do uzyskania danych w tym zakresie ³¹. Jak wynika z odpowiedzi Rzecznika, w ciągu ostatnich pięciu lat (2018-2023) jego biuro podejmowało działania w 111 przypadkach śmierci związanych z działaniami Policji³². Najczęściej przyjmowaną kwalifikacją był art. 231 § 1 k.k. (przekroczenie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego) w związku z art. 155 k.k. (nieumyślne spowodowanie śmierci) lub jeden z wyżej wymienionych przepisów samodzielnie. Dotyczy to przy tym kwalifikacji ogólnie przyjętej w postępowaniu (w tym na etapie *in rem*) – statystyka obejmuje tym samym również postępowania, w których nie przedstawiono nikomu zarzutów³³.

Kwalifikacja prawna przyjęta w postępowaniach dotyczących przypadków śmiertelnych związanych z działaniami Policji

Fundacja otrzymała również informacje na temat ostatniego znanego etapu postępowań we wskazanych sprawach. Zgodnie z odpowiedzią Rzecznika większość (74 sprawy) została umorzona na etapie postępowania przygotowawczego³⁴.

³⁰ Dalej również jako: **RPO, Rzecznik**.

³¹ Zgodnie z odpowiedzią uzyskaną z Prokuratury Krajowej, dane odnoszące się do spraw o m.in. nieumyślne spowodowanie śmierci z udziałem funkcjonariuszy Policji nie są gromadzone. Odpowiedź z Komendy Głównej Policji zawierała jedynie informacje na temat przypadków śmiertelnych w związku z użyciem broni palnej przez funkcjonariuszy (11 przypadków w latach 2018-2021), jak również stwierdzenie, że dane nie są gromadzone na temat postępowań wyjaśniających i dyscyplinarnych związanych z przypadkami śmiertelnymi. Za: pismo z Prokuratury Krajowej z dnia 19.09.2022 r., nr 1001-1.lp.232.2022; pismo z Komendy Głównej Policji z dnia 10.10.2022 r., nr Kwo-1778/1610/22/KR.

³² Podstawą do podjęcia działań przez RPO w sprawach zgonów były w 88 przypadkach informacje pozaskargowe z Komendy Głównej Policji, w 18 przypadkach informacje medialne, w 5 wnioski indywidualne. Za: pismo z Biura Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 14.03.2024 r., nr II.O134.5.2024.PS.

³³ Dane uzyskane od Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, opracowanie na wykresie własne.

³⁴ Dane uzyskane od Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, opracowanie w tabeli własne.

Etap postępowania	Liczba spraw (2018-2023), zgodnie z danymi BRPO
Odmowa wszczęcia	0
Umorzenie postępowania przygotowawczego	74 – ok. 67%
Postępowanie przygotowawcze w toku	23 – ok. 21%
Postępowanie sądowe w toku	8 – ok. 7%
Subsydiarny akt oskarżenia	1
Umorzenie postępowania sądowego	0
Uniewinnienie	0 ³⁵
Skazanie	0
Brak danych	5

Dane Rzecznika potwierdzają również obserwacje HFPC co do relatywnej rzadkości stosowania zawieszenia funkcjonariuszy Policji w pełnieniu obowiązków – informacja taka pojawiała się bowiem zaledwie w odniesieniu do 5 przypadków. Najczęściej wskazywaną przyczyną śmierci była ostra niewydolność krążeniowo-oddechowa (podobnie jak w badaniach HFPC), zdarzały się również przypadki zatrucia alkoholem etylowym i rany postrzałowe. Co warto odnotować, aż w 32 przypadkach w aktach sprawy brak było informacji o przyczynie zgonu. W przypadku 4 spraw po zbadaniu akt Rzecznik „uznał, [że] zgromadzone w toku umorzonych postępowań dowody były niewystarczające do prawidłowego ustalenia stanu faktycznego zdarzeń”.

D. Wykorzystanie przez Policję kamer nasobnych

Inicjatywa wprowadzenia kamer nasobnych do wyposażenia Policji w celu rejestrowania przebiegu interwencji pojawiła się w 2014 r.³⁶, a potrzeba rejestrowania czynności funkcjonariuszy została dostrzeżona również w ramach Strategii działań nakierowanych na przeciwdziałanie naruszeniom praw człowieka przez funkcjonariuszy Policji, nad którą w 2015 r. pracowało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych³⁷. Pierwsze pilotaże z zastosowaniem kamer nasobnych miały miejsce

³⁵ Rzecznik wskazał w tym miejscu, że „w jednej ze spraw wyrok sądu I instancji zapadł, nie znamy jeszcze jednak treści tego rozstrzygnięcia”.

³⁶ *Kamery w mundurach? Policja chce nagrywać interwencje*, Dziennik.pl 25.03.2014 r., <https://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/454483.kamery-w-mundurach-policja-chce-nagrywac-interwencje.html> [dostęp: 9.02.2024 r.].

³⁷ Zob. D. Przywara, P. Kubaszewski, *Interwencje funkcjonariuszy Policji. Perspektywa praw człowieka*, „Kwartalnik Policyjny” 2/2016, s. 21-22.

w kolejnych latach³⁸. Proces wyposażania policjantów w kamery nasobne rozpoczął się jednak dopiero w 2017 r.³⁹ W początkowym okresie funkcjonariusze uprawnieni byli do rejestrowania za ich pomocą obrazu i dźwięku jedynie w przestrzeni publicznej, dopiero od 2019 r. uprawnienie to zostało rozszerzone (z pewnymi obwarowaniami) również o przestrzeń prywatną. Regulacja posługiwania się kamerami przez funkcjonariuszy pozostaje jednak niewystarczająca – znaczna część istotnych informacji pozostaje w aktach prawa wewnętrznego na poziomie centralnym, których udostępnienia odmawiała Komenda Główna Policji⁴⁰, lub lokalnym, a niektóre zagadnienia pozostają nieregulowane kompleksowo⁴¹.

Na wyposażeniu Policji, zgodnie z danymi przekazanymi przez ówczesnego Zastępcę Komendanta Głównego Policji dnia 13 czerwca 2023 r., pozostawało 5857 kamer, a kolejnych 350 znajdowało się w trakcie procedury zakupu⁴². Szczegółowo problemem kamer nasobnych zajmowała się Najwyższa Izba Kontroli, z której ustaleń wynika, że:

Analizy przeprowadzone w Biurze Prewencji KGP wykazały zbyt niskie wykorzystanie kamer nasobnych, co wynikało m.in. z dotychczasowego sposobu ich przydzielania oraz konieczności uzupełniania liczby tych kamer w poszczególnych jednostkach/komórkach Policji. Biuro Prewencji zarekomendowało zmianę sposobu przydzielania nowo kupowanych kamer nasobnych na komórki patroloво-interwencyjne i ruchu drogowego, w liczbie odpowiadającej 50% ich stanów i tym samym odejście od indywidualnego przydzielania tych urządzeń⁴³.

³⁸ R. Wasiak, *Kryminalistyczno-prawna problematyka wprowadzenia do użytku nasobnych kamer video w Policji – w ujęciu porównawczym*, Warszawa 2019, <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/3203/R.WASIAK%20-%20DOKTORAT.pdf?sequence=1> [dostęp: 9.02.2024 r.], s. 119-120.

³⁹ Pismo Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości do Przewodniczącego CPT z dnia 23.06.2020 r., <https://www.gov.pl/attachment/e3cf8338-3d30-4e32-a919-cc110deacdoa> [dostęp: 9.02.2024 r.]; *Realizacja programu modernizacji Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Ochrony Państwa w latach 2017-2020. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, KPB.410.003.01.2018, nr ewid. 18/2019/P/18/038/KPB, Warszawa 2019, <https://www.nik.gov.pl/plik/id.21396.vp.24037.pdf> [dostęp: 9.02.2024 r.], s. 41.

⁴⁰ W odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej wysłany przez HFPC, KGP poinformowała, że „[s]posób postępowania z pozostającymi na wyposażeniu policjantów służby prewencyjnej, w tym komórek patroloво-interwencyjnych oraz ruchu drogowego, kamerami nasobnymi służącymi do rejestrowania obrazu i dźwięku, określa *Instrukcja użytkownika Systemu Rejestracji Audio-Wideo (RAW), w tym kamer nasobnych pozostających na wyposażeniu policjantów służby prewencyjnej*. Dokument nie ma charakteru informacji publicznej, a zawarte w nim treści dotyczą wewnętrznych regulacji” – za: pismo KGP z dnia 10.10.2022 r., l.dz. Kwo 1778/1610/22/KR.

⁴¹ J. Kupczyński, *Użytkowanie kamer nasobnych przez policję i inne służby w świetle bieżących polskich regulacji prawnych*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 3(51) / 2023, s. 78.

⁴² Zapis przebiegu posiedzenia Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych z dnia 13.06.2023 r., <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/biuletyn.xsp?skrrnr=ASW-184> [dostęp: 9.02.2024 r.].

⁴³ Raport NIK, s. 58.

W sprawach analizowanych przez HFPC w ramach opinii *amicus curiae* w sprawie *Kryszkiewicz przeciwko Polsce*, omawianych szerzej we wcześniejszej części niniejszego pisma, zaledwie w dwóch przypadkach funkcjonariusze wyposażeni byli w kamery nasobne. W obu przypadkach po zdarzeniu toczyły się postępowania dyscyplinarne dotyczące nieprawidłowości w zakresie rejestrowania zdarzenia⁴⁴. Mając na uwadze niewielką próbę i stosunkowo niską liczbę kamer nasobnych pozostających na wyposażeniu Policji, w szczególności w mniejszych miejscowościach, dane te nie stanowią jednak reprezentatywnego przedstawienia tego rodzaju przypadków.

II. AKTUALNY STAN WIEDZY O PRZYPADKACH ŚMIERCI W TRAKCIE INTERWENCJI POLICJI

A. Wcześniejsze próby analizy zjawiska śmierci w trakcie interwencji Policji i nadużywania siły przez funkcjonariuszy

W odpowiedzi na przypadki śmierci w trakcie interwencji Policji Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zleciło, w 2015 r., przygotowanie raportu *Badanie dotyczące problemu występowania w Policji agresji skierowanej przeciwko osobom spoza Policji, z którymi funkcjonariusz ma kontakt w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych*, opracowany przez firmę Synergion Michał Kociankowski sp.k.⁴⁵, do którego Fundacja uzyskała dostęp w drodze dostępu do informacji publicznej. W raporcie MSW analizie poddano szereg czynników związanych z częstotliwością i charakterem agresji ze strony funkcjonariuszy. Uwzględnione w opracowaniu badania ilościowe, prowadzone na różnorodnej grupie funkcjonariuszy z różnych jednostek i o różnej charakterystyce, wykazały, że aż 8% ankietowanych funkcjonariuszy⁴⁶ uczestniczyło lub było bezpośrednim świadkiem śmierci człowieka, wobec której prowadzone były czynności służbowe, a 13%⁴⁷ uczestniczyło lub było bezpośrednim świadkiem spowodowania poważnego uszkodzenia ciała lub uszczerbku na zdrowiu osoby, wobec której prowadzone były czynności służbowe⁴⁸. Ankietowani policjanci wskazywali na różne czynniki wpływające na ich spokój i opanowanie podczas interwencji – w szczególności wymieniali m.in. negatywny wpływ poczucia konieczności interwencji ze względu na statystyki czy ocenę przełożonych⁴⁹,

⁴⁴ Opinia HFPC do sprawy *Kryszkiewicz przeciwko Polsce*, s. 10.

⁴⁵ *Badanie dotyczące problemu występowania w Policji agresji skierowanej przeciwko osobom spoza Policji, z którymi funkcjonariusz ma kontakt w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych*, badanie prowadzone przez Synergion Michał Kociankowski sp.k. dla Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 7.12.2015 r., Dalej również jako: **Raport MSW**.

⁴⁶ N=1621, zatem 8% tej populacji wynosi 129 osób.

⁴⁷ 210 osób.

⁴⁸ Raport MSW, s. 57.

⁴⁹ Przy doraźnych interwencjach 33% ankietowanych w służbie kryminalnej lub śledczej, 25% ankietowanych w służbie prewencyjnej (n=1151); przy interwencjach na podstawie zgłoszenia odpowiednio 28% i 25%; przy planowanych interwencjach 28% i 22% – tamże, s. 92-93.

niepewność uzyskania wsparcia i brak możliwości jego szybkiego wysłania⁵⁰. Funkcjonariusze podnosili także potrzebę lepszego przeszkolenia w zakresie mechanizmów deeskalacji, w tym w odniesieniu do technik psychologicznych⁵¹.

Odnosząc się do ogólnego poziomu agresji funkcjonariuszy odnotować należy, że 48% ankietowanych wskazało, że większość policjantów (a 13% – że wszyscy) było w sytuacji, w których ich zachowanie było bardziej agresywne niż to konieczne⁵². 45% policjantów wskazało, że uczestniczyło w sytuacji, w której pojawiły się działania funkcjonariusza mogące być uznane za przejaw nieuzasadnionej agresji⁵³. Spośród 846 funkcjonariuszy, którzy byli uczestnikami lub świadkami interwencji, w której dojdź mogło do nadmiernej agresji ze strony Policji, 73% wskazało, że wiązała się ona z użyciem chwytów obezwładniających, 69% wymieniło użycie siły fizycznej, 43% wymuszenie niewygodnej pozycji ciała, 42% obraźliwe wypowiedzi, a 29% wypowiedzi poniżające. W przypadku 35% funkcjonariuszy nadmierna agresja wiązała się z użyciem ręcznego miotacza gazowego, dla 25% było to zadawanie uderzeń lub kopanie⁵⁴. W badaniu analizowano również argumentację samych funkcjonariuszy dla sięgania po wszystkie fizycznie dostępne środki działania. Ankietowani wskazywali, że takie działanie byłoby uzasadnione przykładowo w razie „zagrożenia, że funkcjonariusz nie wypełni swoich obowiązków jako stróża prawa i porządku” (38% ankietowanych w służbie kryminalnej lub śledczej, 40% w służbie prewencyjnej), „zagrożenia autorytetu Policji jako instytucji” (28%/29%), „zagrożenie dla osobistego autorytetu funkcjonariusza” (21%/26%)⁵⁵. Warto również zauważyć inne z pytań, które zadali badacze. Ankietowani zostali poproszeni o podzielenie się swoją opinią na temat sytuacji, w których „podczas wykonywania czynności służbowych policjanci są (...) zmuszani do działania z użyciem środków przymusu bezpośredniego, które w oczach osób spoza Policji mogą być uznane za przejaw nieuzasadnionej agresji”. 75% funkcjonariuszy służby kryminalnej lub śledczej zgodziło się ze stwierdzeniem, że „tylko policjant prowadzący interwencję może ocenić, jakie środki przymusu bezpośredniego były niezbędne”, 44% uznało za uzasadnione nadużycie środków przymusu w razie ryzyka utraty kontroli nad sytuacją, a 45% zgodziło się, że „jest wiele sytuacji, kiedy interwencja Policji to jedyna sankcja, jaka spotyka osobę naruszającą prawo”. Ankietowani wskazywali również, że nadużycie siły po prostu może się przydarzyć (36%), a aż 55% podzieliło opinię, że wszystkie dostępne środki są dozwolone, jeśli policjant w toku interwencji egzekwuje w ten sposób współpracę osób, wobec których prowadzone są czynności. Przy czym 40% funkcjonariuszy uznało, że w sytuacjach, w których funkcjonariusz ma mało czasu, „musi stosować bardziej radykalne środki oddziaływania”⁵⁶. W toku badania funkcjonariuszom przedstawiono

⁵⁰ 21% ankietowanych w służbie kryminalnej lub śledczej, 14% w służbie prewencyjnej.

⁵¹ Raport MSW, s. 239.

⁵² Tamże, s. 169.

⁵³ Dla policjantów na stanowiskach kierowniczych ten odsetek wynosił 51%.

⁵⁴ Tamże, s. 179.

⁵⁵ Raport MSWiA, s. 99.

⁵⁶ Tamże, s. 101.

również kilka hipotetycznych sytuacji dla zbadania ich poziomu akceptacji zachowań agresywnych. Z opracowania wynika, że dla 44% ankietowanych akceptowalna była agresja w postaci poniżającego traktowania⁵⁷, a dla ok. 30% użycie środków przymusu bezpośredniego pomimo braku zagrożenia, a jedynie ze względu na obelgi⁵⁸. Podobny odsetek uznawał za akceptowalne bicie i kopanie zatrzymanego, który potencjalnie mógł uciec⁵⁹. Prawie 1/4 ankietowanych zaakceptowałaby zachowanie policjanta odmawiającego wezwania pomocy medycznej do nietrzeźwej osoby w kryzysie bezdomności, transportowanej do izby wytrzeźwień i skarżącej się na silny ból⁶⁰. Co więcej, jako uzasadnienie dla sięgnięcia po „wszystkie fizycznie dostępne środki działania”, 25% ankietowanych funkcjonariuszy wskazało „zagrożenie dla osobistego autorytetu funkcjonariusza”, 29% „zagrożenie dla autorytetu Policji jako instytucji”. Dla 39% funkcjonariuszy dostatecznym uzasadnieniem było „zagrożenie, że funkcjonariusz nie wypełni swoich obowiązków jako stróża prawa i porządku”⁶¹.

W oparciu o przeprowadzone badania w raporcie wskazano na konieczność zmian w zakresie przygotowania i szkoleń – funkcjonariusze podkreślali, że „kurs podstawowy słabo uczy praktycznych elementów służby, których można się nauczyć już bezpośrednio na ulicy”; odnotowywali również, że niezbędne są „specjalistyczne kursy i szkolenia poszerzające wiedzę funkcjonariuszy o praktyczne elementy pracy”⁶². Ankietowani rekomendowali również dostępność lżejszych i mniej śmiertelnych narzędzi, poprawę kwalifikacji fizycznych funkcjonariuszy czy zmianę kształtu systemów motywacyjnych⁶³.

W tym samym roku, w którym przeprowadzone zostało badanie, Komendant Główny Policji wydał decyzję o powołaniu zespołu do spraw optymalizacji procedur szkoleniowych, związanych ze sposobem prowadzenia przez funkcjonariuszy Policji taktyk i technik interwencji wobec osób, których zachowanie wskazuje na możliwość zażycia środków odurzających lub występowania zaburzeń psychicznych⁶⁴. Zadaniem zespołu miało być przeanalizowanie kilkunastu przypadków śmierci takich osób z lat 2014-2015. Również w 2015 r. sporządzona została ekspertyza autorstwa J. Berenta i innych⁶⁵, odnosząca się do specyfiki takich interwencji, w której – jak wynika

⁵⁷ W hipotetycznej sytuacji przedstawionej funkcjonariuszom „policjant, interweniując po awanturze domowej i bójce, jednego z podejrzanych zabrał na komisariat w celu przesłuchania, nie zważając na to, że mężczyzna jest bez obuwia”.

⁵⁸ Dotyczy dwóch hipotetycznych sytuacji: 1) „Policjant użył pałki służbowej wobec mężczyzny, który na wezwanie oddał broń palną, leżał obezwładniony na ziemi, ale nadal był wulgarny i wyzywał policjantów”; 2) „Funkcjonariusz, w reakcji na obelgi i wyzwiska ze strony grupy młodych ludzi, których kolegę legitymował, użył wobec nich miotacza gazu”.

⁵⁹ „Policjant podczas zatrzymania osoby, na temat której wiedza operacyjna wskazywała, że jest sprawcą przestępstwa, użył kopniaków i ciosów pięścią, aby zapobiec ucieczce zatrzymywanego”.

⁶⁰ Tamże, s. 124.

⁶¹ Tamże, s. 126.

⁶² Tamże, s. 241.

⁶³ Tamże, s. 242.

⁶⁴ Decyzja nr 157 z dnia 8.05.2015 r.

⁶⁵ Zob. J. Berent i inni, *Zalecenia dotyczące interwencji Policji*, „Kontrola Państwowa” 2/2022, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,25907.pdf> [dostęp: 12.02.2024 r.], s. 22.

z doniesień medialnych – wskazano przede wszystkim, by „bezwzględnie zakazać” uciskania szyi, klatki piersiowej, brzucha czy pleców, jak również ostrożnie posługiwać się paralizatorem⁶⁶. Helsińska Fundacja Praw Człowieka występowała do Komendanta Głównego Policji o udostępnienie sprawozdania z prac zespołu, ekspertyzy J. Berenta i innych czy analizy przypadków śmierci⁶⁷. Komendant odmówił jednak udzielenia odpowiedzi w trybie dostępu do informacji publicznej wskazując, że sprawozdanie i analiza stanowią dokumenty wewnętrzne, a ekspertyza J. Berenta i innych, jako sporządzone przez osobę trzecią zewnętrzne dokumenty nie posiadają waloru oficjalności, a zatem nie stanowią informacji publicznej⁶⁸. Dokumenty te znalazły się jednak w aktach sprawy Igora Stachowiaka, w której Fundacja występowała w charakterze organizacji społecznej. W piśmie podsumowującym badania, opisywanym na łamach Gazety Wrocławskiej, wskazano, że do zgonów przyczynić się mogły działania Policji, w tym sposób i rodzaj zastosowanych środków przymusu bezpośredniego⁶⁹.

B. Ustalenia organów międzynarodowych i krajowych

(a) Komitet Przeciwko Torturom⁷⁰

Komitet Przeciwko Torturom dokonuje okresowych przeglądów dotyczących przestrzegania przez państwa standardu zakazu tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania. W raporcie dotyczącym Polski wskazał on na szereg problemów dotyczących uwarunkowań systemowych związanych z przeciwdziałaniem niezgodnym z prawem zachowaniom funkcjonariuszy. W szczególności CAT wskazał na niezgodność prawa krajowego z Konwencją w sprawie zakazu tortur, polegającą m.in. na braku odrębnej i pełnej kryminalizacji tortur, połączonej z adekwatnym zagrożeniem karnym⁷¹ oraz możliwości wykorzystywania dowodów uzyskanych

⁶⁶ M. Rybak, *Śmierć na komisariacie...*, tamże.

⁶⁷ Pismo HFPC z dnia 10.09.2018 r., znak 1522/2018/PSP/AK/PKu.

⁶⁸ Pismo KGP z dnia 24.09.2018 r., l.dz. Gip-4735/4559/18/JK.

⁶⁹ Za: M. Rybak, *Śmierć na komisariacie. Igor nie był pierwszy*, Gazeta Wrocławska 18.11.2017 r., <https://gazetawroclawska.pl/smierc-na-komisariacie-igor-nie-byl-pierwszy/ar/12685601> [dostęp: 12.02.2024 r.].

⁷⁰ Dalej również jako: **CAT**.

⁷¹ Obserwacje podsumowujące siódmy okresowy przegląd dot. Polski, CAT/C/POL/CO/7, 29.08.2019 r., §§ 7-8; obserwacje podsumowujące połączony piąty i szósty okresowy przegląd dot. Polski, CAT/C/POL/CO/5-6, 23.12.2013 r., § 7; obserwacje podsumowujące czwarty okresowy przegląd dot. Polski, CAT/C/POL/CO/4, 25.07.2007 r., § 6. Wszelkie dokumenty związane z przeglądami okresowymi i wizytacjami organów traktatowych działających w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych jeśli nie wskazano inaczej zostały pobrane z: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx [dostęp: 16.01.2024 r.]. Problem ten podnoszony jest również w ramach aktualnego przeglądu: zob. lista zagadnień przed złożeniem ósmego raportu okresowego Polski, CAT/C/POL/QPR/8, 8.06.2022 r. W odpowiedzi polski rząd poinformował, że „[c]hoć Kodeks karny nie zawiera odrębnego przestępstwa tortur, wszystkie elementy określone w definicji tortur w UNCAT są penalizowane w Polsce, ponieważ spełniają ustawowe definicje różnych przestępstw [...]”. Niemniej jednak w Ministerstwie Sprawiedliwości trwają prace koncepcyjne mające na celu ocenę zasadności wprowadzenia legalnej definicji tortur” (tłumaczenie własne) – ósmy raport okresowy przesłany przez Polskę na gruncie art. 19 UNCAT, 14.11.2023 r., CAT/C/POL/8. Zob.

z naruszeniem prawa w oparciu o art. 168a k.p.k.⁷² Krytycznie ocenił również niezapewnienie zarówno na poziomie legislacji, jak i w praktyce, podstawowych gwarancji zapobiegających torturom, w szczególności dostępu do adwokata⁷³. Wskazał także na nadużywanie siły przez Policję, w tym wykorzystanie paralizatorów wobec osób obezwładnionych bądź z założonymi kajdankami⁷⁴ lub nadużycia broni palnej⁷⁵ oraz na bezkarność funkcjonariuszy, którym zarzucano przekroczenie uprawnień, trudności w ich identyfikacji i dochodzeniu sprawiedliwości na poziomie krajowym⁷⁶. W obserwacjach CAT odnotował także m.in. brak odpowiedniej dokumentacji obrażeń i niezapewnianie kontroli lekarskiej zatrzymanym⁷⁷, nieuwzględnienie w szkoleniach funkcjonariuszy zagadnień z zakresu zakazu tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania⁷⁸ czy złe warunki w miejscach pozbawienia wolności, w tym pomieszczeniach dla osób zatrzymanych⁷⁹.

W związku z dostrzeżonymi problemami CAT rekomendował między innymi podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do uznania tortur za odrębne przestępstwo, w pełni odpowiadające definicji z art. 1 ust. 1 UNCAT i zagrożone adekwatną sankcją, niepodlegające przedawnieniu czy derogacji⁸⁰ oraz uchylenie art. 168a k.p.k. i ustanowienie zakazu wprowadzania do postępowania dowodów uzyskanych wskutek tortur lub innych form niewłaściwego traktowania, jak również zapewnienie, by sądy badały w toku postępowania okoliczności składania obciążających zeznań i wyjaśnień⁸¹. Wskazał również na konieczność zapewnienia w praktyce podstawowych praw osobom zatrzymanym od samego początku pozbawienia wolności w poszanowaniu międzynarodowych standardów – dostępu do adwokata kontroli lekarskiej, jak również dostosowania krajowego ustawodawstwa do zgodności z prawem międzynarodowym, w tym Dyrektywą 2013/48/EU w sprawie

również opinię dotyczącą definicji tortur i bezwzględnego zakazu ich stosowania w polskim ustawodawstwie, OSCE ODIHR, Warszawa 2018, CRIM-POL/325/2018[TO], <https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/388769.pdf> [dostęp: 10.01.2024 r.]. Postulat wprowadzenia przestępstwa tortur do Kodeksu karnego podnosiła również HFPC, zob. np. *Prawa osób pozbawionych wolności. Podstawowe problemy prawne i faktyczne. Perspektywa HFPC. Raport 2018*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2018, <https://hfhr.pl/upload/2022/01/prawa-oso-b-pozbawionych-wolnos-ci-podstawowe-problemy-prawne-i-praktyczne-2018.pdf> [dostęp: 16.01.2023 r.], s. 18.

⁷² CAT/C/POL/CO/7, §§ 11-12.

⁷³ CAT/C/POL/CO/7, §§ 15-16; CAT/C/POL/CO/5-6, § 8; CAT/C/POL/CO/4, §§ 8-10.

⁷⁴ CAT/C/POL/CO/7, §§ 19-20.

⁷⁵ CAT/C/POL/CO/4, § 14.

⁷⁶ CAT/C/POL/CO/7, §§ 19-20; CAT/C/POL/CO/5-6, § 18; CAT/C/POL/CO/4, § 14. W obserwacjach z 2019 r. CAT wyraził szczególne zaniepokojenie doniesieniami, że „funkcjonariusze, którym postawiono zarzuty, nie zostali skazani (...) oraz że osoby, które doznały obrażeń ze strony policji mogą w większości dochodzić sprawiedliwości jedynie po złożeniu skargi i wydaniu wyroku przez Europejski Trybunał Praw Człowieka” (§ 19.b obserwacji, tłumaczenie własne).

⁷⁷ CAT/C/POL/CO/7, §§ 19-20.

⁷⁸ CAT/C/POL/CO/7, §§ 27-28; CAT/C/POL/CO/5-6, § 17; CAT/C/POL/CO/4, § 15.

⁷⁹ CAT/C/POL/CO/7, §§ 29-30.

⁸⁰ Tamże, § 8.

⁸¹ Tamże, § 12.

dostępu do adwokata⁸². W ocenie CAT należy również zapewnić, by wszystkie zarzuty tortur i złego traktowania przez funkcjonariuszy organów ścigania oraz wszystkie przypadki śmierci w policyjnych miejscach pozbawienia wolności były badane sprawnie, skutecznie i bezstronnie przez strukturalnie i operacyjnie niezależny mechanizm, bez instytucjonalnych czy hierarchicznych powiązań między śledczymi a domniemanymi sprawcami, a podejrzani byli zawieszani w obowiązkach służbowych (przy jednoczesnym zapewnieniu przestrzegania domniemania niewinności); monitorowanie pomieszczeń, w których prowadzone są przesłuchania⁸³. Za wskazane uznał również szkolenie funkcjonariuszy i innych osób mających w ramach obowiązków służbowych styczność z osobami pozbawionymi wolności czy przesłuchiwanymi w zakresie zagadnień związanych z prewencją i reakcją na tortury, w tym z zakresu UNCAT czy Protokołu Stambulskiego⁸⁴.

(b) Podkomitet ONZ ds. Zapobiegania Torturom⁸⁵

Działający na podstawie Protokołu dodatkowego do Konwencji w sprawie zakazu tortur Podkomitet ONZ ds. Zapobiegania Torturom przeprowadził jedną wizytację w Polsce, która odbyła się w 2018 r. W raporcie z wizytacji⁸⁶ wskazał m.in. na brak pełnej i odrębnej kryminalizacji tortur⁸⁷. Odnosząc się do funkcjonowania Policji i policyjnych miejsc pozbawienia wolności Podkomitet wskazał na podnoszone zarzuty złego traktowania przez funkcjonariuszy Policji, opisujące nadużywanie siły w trakcie zatrzymania, jak również w czasie, gdy osoba znajdowała się już pod kontrolą funkcjonariuszy, w tym w trakcie przesłuchania⁸⁸. Mając to na uwadze SPT podkreśliło, że doniesienia o stosowaniu przemocy przez funkcjonariuszy Policji powinny prowadzić do wszczynania sprawnych i niezależnych postępowań niezależnego organu, a gdy będą ku temu podstawy – oskarżenia, skazywania i adekwatnego karania osób odpowiedzialnych⁸⁹. Podkomitet wskazał również, że nagrywanie obrazu i dźwięku przesłuchań powinno być obowiązkowe, a same nagrania powinny być dostępne dla śledczych, osadzonych i reprezentujących ich prawników. Zarekomendował również używanie kamer nasobnych⁹⁰.

Podkomitet odniósł się szczegółowo również do zagadnień związanych z gwarancjami ukierunkowanymi na zapobieganie niewłaściwemu traktowaniu osób zatrzymanych. Podkreślił konieczność zapewnienia zrozumiałych i podawanych niezwłocznie informacji o przyczynach pozbawienia wolności i ciężących zarzutach, jak

⁸² Tamże, § 16.

⁸³ Tamże, § 20, podobnie w § 32.

⁸⁴ Tamże, § 28.

⁸⁵ Dalej: **SPT, Podkomitet**.

⁸⁶ Raport SPT z wizytacji w Polsce w dniach 9-18.07.2018 r.: rekomendacje i obserwacje adresowane do państwa-strony, 21.01.2020 r., CAT/OP/POL/ROSP/1.

⁸⁷ Tamże, §§ 34-35.

⁸⁸ Tamże, § 45.

⁸⁹ Tamże, § 46.

⁹⁰ Tamże, § 47.

i o przysługujących prawach⁹¹; efektywnego dostępu do adwokata od momentu pozbawienia wolności i pomocy prawnej zgodnie z międzynarodowymi standardami⁹²; dostępu do pomocy medycznej i badań lekarskich bez obecności funkcjonariuszy z udziałem lekarzy przeszkolonych z zakresu identyfikacji ofiar tortur i dokumentacji śladów z nimi związanych⁹³; możliwości poinformowania członka rodziny lub innej osoby trzeciej o pozbawieniu wolności bez zbędnej zwłoki⁹⁴. W ocenie SPT także warunki bytowe w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych wymagały poprawy⁹⁵.

(c) Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom i innemu niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu⁹⁶

Wizytacje mające na celu ocenę środków podejmowanych przez polskie władze w ramach zapobiegania torturom podejmował również Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom, który odwiedzał Polskę w ramach wizytacji okresowych w 1996 r.⁹⁷, 2000 r.⁹⁸, 2009 r.⁹⁹, 2013 r.¹⁰⁰, 2017 r.¹⁰¹ i 2022 r.¹⁰², w 2019 r. w ramach wizytacji *ad hoc*¹⁰³ i w 2023 r.¹⁰⁴ w ramach rozmów z władzami polskimi. Na szczególną uwagę zasługuje raport z wizytacji *ad hoc*, której głównym celem było zbadanie warunków w policyjnych miejscach pozbawienia wolności i traktowania osób, które się w nich znajdowały¹⁰⁵. Co warto odnotować, obserwacje te zostały w znacznym zakresie powtórzone w najnowszym raporcie w 2022 r. W trakcie wizytacji delegacja Komitetu była informowana o przypadkach nadużywania siły przez funkcjonariuszy w trakcie zatrzymania oraz wobec osób już znajdujących się pod kontrolą Policji lub nie stawiających oporu – dociskaniu twarzy do ziemi lub ściany, biciu, przyciskaniu kolanem, stawianiu na osobie zatrzymanej, uderzaniu otwartą dłonią lub pięścią czy kopaniu. Wskazywano również na bolesne i długotrwałe noszenie kajdanek za plecami,

⁹¹ Tamże, § 50.

⁹² Tamże, § 52.

⁹³ Tamże, §§ 54-55.

⁹⁴ Tamże, § 57.

⁹⁵ Tamże, § 61.

⁹⁶ Dalej: **CPT, Komitet**.

⁹⁷ Raport CPT z wizytacji w Polsce w dniach 30.06-12.07.1996 r., CPT/Inf (98) 13, <https://rm.coe.int/1680697913> [dostęp: 18.01.2024 r.].

⁹⁸ Raport CPT z wizytacji w Polsce w dniach 8-19.05.2000 r., CPT/Inf (2002) 9, <https://rm.coe.int/1680697916> [dostęp: 18.01.2024 r.].

⁹⁹ Raport CPT z wizytacji w Polsce w dniach 26.11-8.12.2009 r., CPT/Inf (2011) 20, <https://rm.coe.int/168069791c> [dostęp: 18.01.2024 r.].

¹⁰⁰ Raport CPT z wizytacji w Polsce w dniach 5-17.06.2013 r., CPT/Inf (2014) 21, <https://rm.coe.int/1680697928> [dostęp: 18.01.2024 r.].

¹⁰¹ Raport CPT z wizytacji w Polsce w dniach 11-12.05.2017 r., CPT/Inf (2018) 39, <https://rm.coe.int/16808c7a91> [dostęp: 18.01.2024 r.].

¹⁰² Raport CPT z wizytacji w Polsce w dniach 21.03-1.04.2022 r., CPT/Inf (2024) 10, <https://rm.coe.int/1680ae9529> [dostęp: 8.05.2024 r.].

¹⁰³ Raport CPT z wizytacji w Polsce w dniach 9-16.09.2020 r., CPT/Inf (2020) 31, <https://rm.coe.int/1680a024c5> [dostęp: 18.01.2024 r.].

¹⁰⁴ *The Council of Europe anti-torture Committee (CPT) holds high-level talks in Poland*, CPT 24.02.2023 r., <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-council-of-europe-anti-torture-committee-cpt-held-high-level-talks-in-poland>, [dostęp: 18.01.2024 r.].

¹⁰⁵ CPT/Inf (2020) 31, § 1.

podnoszenie i ciągnięcie za kajdanki¹⁰⁶; pojawiały się również doniesienia o groźbach i słownych zniewagach ze strony funkcjonariuszy¹⁰⁷. Podsumowując obserwacje w tym zakresie CPT stwierdził, że:

osoby zatrzymane przez Policję w Polsce nadal narażone są na złe traktowanie, w szczególności w momencie zatrzymania. Jest to źródłem poważnego zaniepokojenia CPT i wskazuje na potrzebę zintensyfikowania przez polskie władze wysiłków w tym obszarze. Mając to na uwadze Komitet ponownie wzywa polskie władze do rygorystycznego prowadzenia działań na rzecz zwalczania złego traktowania przez Policję. Funkcjonariusze w całym kraju powinni otrzymywać w odpowiednich odstępach czasu stanowcze potwierdzenie, że wszelkie formy złego traktowania (w tym słowne zniewagi) osób pozbawionych wolności są niezgodne z prawem i będą odpowiednio karane. Należy również powtórzyć funkcjonariuszom, że podczas wykonywania czynności służbowych nie można używać większej siły niż to bezwzględnie konieczne oraz że po obezwładnieniu zatrzymanych osób nie ma już uzasadnienia dla bicia ich. Jeśli konieczne jest założenie kajdanek w momencie zatrzymania lub w trakcie pozbawienia wolności, nie mogą być one w żadnym wypadku nadmiernie ciasne i powinny być zakładane wyłącznie na tak długi czas, jak to absolutnie konieczne. Funkcjonariusze Policji powinni być ponadto lepiej przeszkoleni w zakresie zapobiegania i minimalizowania przemocy w czasie zatrzymania. W razie konieczności użycia siły muszą oni być w stanie zastosować profesjonalne techniki, które w jak największym stopniu zmniejszą ryzyko wyrządzenia krzywdy osobom, do których zatrzymania zmierzają¹⁰⁸.

Komitet bardzo krytycznie odniósł się do:

absolutnego braku postępów w zakresie fundamentalnych zabezpieczeń przed złym traktowaniem (...), tj. dostępu do adwokata lub radcy prawnego, dostępu do lekarza, prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do bycia poinformowanym o prawach.

W ocenie CPT problemy w zakresie realizacji tych praw mają „stały i systemowy charakter”, co szczególnie niepokojące w kontekście naruszeń związanych ze złym traktowaniem osób pozbawionych wolności przez Policję opisanych we wcześniejszej części raportu. Komitet podkreślił stanowczo, że „pilnie potrzebne są zdecydowane działania (w tym legislacyjne) władz najwyższego szczebla, w pierwszej kolejności ze strony samego Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, w celu naprawienia tego godnego ubolewania stanu rzeczy”¹⁰⁹. Mając na uwadze treść najnowszego raportu CPT z wizytacji w 2022 r. i stały charakter pojawiających się dotychczas problemów, szczególnie cieszy deklarowany przez ministra Czesława Mroczyka zamiar

¹⁰⁶ Tamże, § 12.

¹⁰⁷ Tamże, § 14.

¹⁰⁸ Tamże, § 17, tłumaczenie własne.

¹⁰⁹ Tamże, § 19, tłumaczenie własne.

wykorzystania w pracy ustaleń Komitetu¹¹⁰. Jednocześnie pragniemy zadeklarować gotowość do współpracy z resortem w tym zakresie.

C. Raport Najwyższej Izby Kontroli¹¹¹ z 2022 r.

W 2022 r. Najwyższa Izba Kontroli opublikowała informację o wynikach kontroli „Przygotowanie wybranych podmiotów do realizacji zadań na rzecz zapewnienia porządku publicznego z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego”¹¹², w toku której analizowała przede wszystkim działania i stopień przygotowania Policji do podejmowania interwencji i zabezpieczania wydarzeń. Najwyższa Izba Kontroli stwierdziła w nim, że „Policja w ograniczonym zakresie wykorzystywała kamery nasobne. Analiza wybranych wypadków nadzwyczajnych wskazuje, że w kluczowych dla wyjaśnienia sprawy sytuacjach, kamery te nie działały lub nie zostały przez funkcjonariuszy włączone”¹¹³.

Najwyższa Izba Kontroli podkreśliła też, że podstawowym problemem, który od wielu lat występuje w Policji są „niedomagania w systemie szkolenia funkcjonariuszy oraz kadry zarządzającej”. W raporcie NIK odnotowała również, że w 2019 r. „Policja zaspokoila jedynie 45% potrzeb szkoleniowych na kursach specjalistycznych, w których realizowano tematykę w zakresie stosowania śpb oraz taktyki i techniki interwencji”¹¹⁴. W tym zakresie NIK zwróciła również uwagę na opieranie się przez Policję przy kształtowaniu programów szkoleń w zakresie techniki interwencji na własnej kadrze, praktycznie bez udziału zewnętrznych specjalistów (w tym z zakresu medycyny, psychologii czy praw człowieka). Wskazała, że wskaźniki zaspokojenia potrzeb szkoleniowych dotyczących doskonalenia zawodowego, odnoszące się do środków przymusu bezpośredniego i technik interwencji, kształtowały się na poziomie 45% w 2019 r. i 10% w 2020 r. Co więcej, z ustaleń NIK wynika, że „[n]ie wszyscy dowódcy operacji policyjnych odbyli kurs specjalistyczny, o którym mowa w decyzji nr 173 Komendanta Głównego Policji (...) w sprawie programu nauczania na kursie specjalistycznym dla dowódców akcji i operacji policyjnych”, a w okresie od 2019 r. do I połowy 2021 r. w komendach wojewódzkich w Katowicach, Olsztynie, Krakowie, Łodzi i Szczecinie, „żaden z funkcjonariuszy nie posiadał przeszkolenia w zakresie przedmiotowego kursu”. Istotne braki odnotowano

¹¹⁰ Zapis stenograficzny z posiedzenia senackiej Komisji Praw Człowieka i Praworządności z dnia 9.04.2024 r., https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatkomisjeposiedzenia/10480/s_tenogram/008pcp_2_egz.pdf [dostęp: 8.05.2024 r.], s. 12.

¹¹¹ Dalej również jako: **NIK**.

¹¹² Najwyższa Izba Kontroli, *Przygotowanie wybranych podmiotów do realizacji zadań na rzecz zapewnienia porządku publicznego z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego*, informacja o wynikach kontroli KPB.430.002.2022, nr ewid. 14/2022/P/21/040/KPB, Warszawa 2022, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,26195.vp,28975.pdf> [dostęp: 19.01.2024 r.] – dalej również jako: **Raport NIK**.

¹¹³ Tamże, s. 9.

¹¹⁴ Tamże.

również w wyszkoleniu komendantów szczebla komend miejskich i powiatowych Policji z zakresu zarządzania operacjami i podoperacjami zabezpieczenia bezpieczeństwa i porządku publicznego¹¹⁵. Jeszcze gorzej przedstawiały się statystyki odnoszące się do przeszkolenia dowódców plutonów Oddziałów Prewencji Policji¹¹⁶ i Samodzielnych Pododdziałów Prewencji Policji¹¹⁷ – na dzień 30 czerwca 2021 r. „zaledwie 3% dowódców plutonu OPP posiadało przeszkolenie z przedmiotowego kursu. Natomiast wskaźnik przeszkolenia dowódców plutonu SPPP w ww. zakresie wyniósł 0%”¹¹⁸. Odnosząc się do szkolenia funkcjonariuszy OPP NIK odwołała się do uwag samych policjantów co do jakości i długości szkolenia, podkreślając, że mogą one „sugerować, że obecna długość szkoleń/kursów nie jest wystarczająca do tego, aby w pełni przygotować policjantów do wykonywania swoich obowiązków służbowych”¹¹⁹.

W związku z tym NIK zarekomendowała zmiany w obszarze szkoleń, w tym „wprowadzenie obowiązku ukończenia kursów specjalistycznych przypisanych do określonych stanowisk, w tym także w zakresie dowodzenia akcją lub operacją policyjną w sytuacjach szczególnych, taktyki i technik interwencji oraz szkoleń pozwalających nabyć praktyczne umiejętności w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego”.

Z zaniepokojeniem Najwyższa Izba Kontroli odnotowała również wysoki odsetek zatrzymań uznawanych za niezasadne¹²⁰, w szczególności w garnizonie stołecznym. Przykładowo, w czterech badanych przez NIK akcjach i operacjach 243 z 705 zatrzymań zostało ocenione przez sąd jako niezasadne, nielegalne lub nieprawidłowe¹²¹. Na marginesie odnotować należy, że w trakcie niepoddanego analizie NIK zgromadzenia w nocy z 7 na 8 sierpnia 2020 r. w Warszawie jako niezasadne, nielegalne lub nieprawidłowe sąd uznał aż 97% zaskarżonych zatrzymań¹²². W raporcie NIK przeanalizowano również wybrane interwencje, w których doszło do skutkowego użycia środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej¹²³. Najwyższa Izba Kontroli odnotowała, że część z nich podejmowana była wobec osób, które prawdopodobnie nie kontrolowały swojego zachowania wskutek

¹¹⁵ Tamże, s. 35.

¹¹⁶ Dalej również jako: **OPP**.

¹¹⁷ Dalej również jako: **SPPP**.

¹¹⁸ Tamże, s. 36.

¹¹⁹ Tamże, s. 37-38.

¹²⁰ Tamże, s. 10.

¹²¹ Tamże, s. 48-49.

¹²² Łącznie w trakcie zgromadzenia miało miejsce 48 zatrzymań, w dwóch przypadkach zrezygnowano z wniesienia zażalenia, w sześciu przypadkach osoby analizujące postanowienia sądów nie dysponowały danymi na temat ewentualnych podjętych działań prawnych osób zatrzymanych. Dane za: Kolektyw SZPIL(A), A. Sukiennik, *Rok po Tęczowej Nowy. Raport podsumowujący zatrzymanie z 7 sierpnia 2020 r.*, Warszawa 2021, https://szpila.blackblogs.org/wp-content/uploads/sites/1590/2021/08/Raport-Rok-po-T%C4%99czowej-Nocy_kompresja.pdf [dostęp: 25.01.2024 r.], s. 7-8.

¹²³ Chodzi o interwencje: z dnia 30.07.2021 r. we Wrocławiu, dnia 2.08.2021 r. we Wrocławiu, dnia 6.08.2021 r. w Lubinie, dnia 27.03.2020 r. w Nowym Tomysłu – za: Raport NIK, s. 51-56.

zaburzeń psychicznych lub substancji psychoaktywnych¹²⁴. Mimo podejmowanych dotychczas działań na rzecz zmniejszenia tragicznych skutków policyjnych interwencji w takich przypadkach, problem ten stale występuje. Mając to na uwadze, NIK:

zauważa potrzebę pilnego dostosowania mechanizmów i instrumentów do zmian zachodzących w dziedzinie bezpieczeństwa obywateli, w szczególności przez pilną nowelizację rozwiązań w zakresie procesu szkolenia policjantów, nie tylko w treściach programowych, ale również w sposobie organizacji i realizacji ścieżki szkoleniowej. W szczególności niezbędne jest wprowadzenie powszechnych i obligatoryjnych szkoleń dla policjantów pionu prewencji w zakresie interwencji wobec osób z zaburzeniami psychicznymi lub niekontrolujących swoich zachowań z innych przyczyn. Niezbędne jest również wypracowanie i wdrożenie trybu współdziałania policjantów z zespołem ratownictwa medycznego podczas interwencji podejmowanych wobec agresywnych i niebezpiecznych osób z zaburzeniami psychicznymi wywołanymi chorobą lub stosowaniem substancji psychoaktywnych¹²⁵.

Przedmiotem krytyki ze strony NIK było również zbyt niskie wykorzystanie kamer nasobnych, wynikające m.in. z ich niewielkiej liczby czy sposobu ich przydzielania¹²⁶. Za wskazane uznane zostało zintensyfikowanie działań w tym zakresie. Naczelna Izba Kontroli zarekomendowała również przeprowadzenie przeglądu technik stosowanych przy użyciu środków przymusu bezpośredniego i podkreśliła, że ich wprowadzanie powinno „odbywać się przy udziale zewnętrznych ekspertów z zakresu medycyny i praw człowieka”¹²⁷.

III. UWAGI KOŃCOWE

Gwarantowane w Konstytucji i umowach międzynarodowych prawo do życia i wolność od tortur wymagają, by państwo aktywnie podejmowało działania w celu przeciwdziałania brutalności funkcjonariuszy i przypadkom pozbawienia przez nich życia osób, wobec których podejmowane są interwencje. Obowiązkiem państwa jest również odpowiednia reakcja na każdy taki przypadek – zarówno na poziomie indywidualnym (wyjaśnienie sprawy, adekwatne ukaranie sprawcy, jeśli są ku temu podstawy), jak i ogólnoprewencyjnym, ukierunkowanym na zapobieżenie przyszłym takim przypadkom.

Na obu tych poziomach praktyka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i obserwacje międzynarodowych i krajowych organów wskazują dobitnie, że pozostało wiele do zrobienia.

Mając to na uwadze, mamy nadzieję, że uwagi przedstawione w niniejszym piśmie okażą się przydatne i pomocne w ramach działań audytowych czy w toku implementacji rekomendacji Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom. Nawiązując do słów ministra Czesława Mroczka o otwarciu Ministerstwa na uwagi i sugestie dotyczące działania Policji, pragniemy zadeklarować jednocześnie gotowość

¹²⁴ Tamże, s. 56.

¹²⁵ Tamże, s. 58.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ Raport NIK, s. 20.

do współpracy ze strony Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Będziemy również wdzięczni za informację na temat wyników audytu oraz innych działań w tym zakresie.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

/ podpisy na oryginale /

DO WIADOMOŚCI:

- 1) **INSP. MAREK BOROŃ**, Komendant Główny Policji